

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลที่มีต่อโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกรและเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรตำบลที่มีต่อ โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร

สรุปผลการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่เป็นหน่วยวิเคราะห์(Unit of analysis) ได้แก่เกษตรกรตำบลที่ประจำอยู่ในสำนักงานเกษตรอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ในจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 86 คน

เครื่องมือที่ใช้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม(Questionnaire) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรตำบล

ตอนที่ 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อการดำเนิน โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร

ตอนที่ 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรตำบลที่มีต่อโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร

ก่อนนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บข้อมูลในสนามจริง ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบเพื่อหาความเที่ยงตรงจากเกษตรกรตำบลในเขตอำเภอเมืองตาก และอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก จำนวน 20 ราย พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อ โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร เท่ากับ .96

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์(Statistical Package for the Social Sciences, SPSS) โดยคำนวณหาค่าต่างๆ ดังนี้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1. เกษตรตำบลร้อยละ 68.60 เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 37.40 ปี ร้อยละ 83.70 ได้สมรสแล้ว ร้อยละ 79.10 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีระยะเวลาในการทำงานมาแล้วโดยเฉลี่ย 13.73 ปี และร้อยละ 31.30 ได้รับฝึกอบรมเกี่ยวกับโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกรในปี พ.ศ. 2535-2539

ตอนที่ 2. ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อโครงการ สนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร ปรากฏดังนี้

2.1 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อการประชาสัมพันธ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 8 พบว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นต่อการประชาสัมพันธ์โครงการในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.17 โดยเฉพาะการแจ้งให้ผู้นำหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านได้ทราบและช่วยในการประชาสัมพันธ์โครงการ โดยมีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสำนักงานเกษตรอำเภอควรเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและประชาสัมพันธ์

2.2 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลที่มีต่อทางเลือกของเกษตรกร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 9 พบว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นต่อทางเลือกเกษตรกรอยู่ในระดับ เห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.19 โดยเฉพาะทางเลือกควรเป็นความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรและจัดพิมพ์แนวทางเลือกพร้อมกิจกรรมที่ทำรวมถึงต้นทุนและรายละเอียดในการดำเนินกิจกรรม ให้เกษตรกรได้พิจารณา ก่อนตัดสินใจเขียนแผนการผลิตให้กับเกษตรกรตำบล

2.3 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลที่มีต่อการวิเคราะห์เกษตรกร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 10 พบว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์เกษตรกรอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.95 โดยเฉพาะในเรื่องที่มีความสำคัญลำดับแรกคือ การวิเคราะห์ขนาดพื้นที่ สภาพดินและแหล่งน้ำต้องนำมาวิเคราะห์ร่วมกับโครงการที่เกษตรกรเสนอมา เมื่อผ่านการวิเคราะห์แล้วเกษตรกรตำบลจะต้องรับรองแผนการผลิตในโครงการที่เกษตรกรเสนอมา

2.4 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 11 พบว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นต่อการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกรอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.13 โดยที่เกษตรกรตำบลให้ความสำคัญต่อตลาดรองรับผลผลิตเป็นเรื่องสำคัญในการวิเคราะห์แผนการผลิตของเกษตรกรและสามารถนำแผนการผลิตไปใช้ได้ ในสภาพพื้นที่ของเกษตรกร

2.5 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อการวิเคราะห์แผนการผลิตของคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 12 พบว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์แผนการผลิตของคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.06 โดยความสำคัญอันดับแรกที่เกษตรกรตำบลต้องการคือ เกษตรตำบลควรมีส่วนร่วมในการประชุมพิจารณาแผนการผลิตของเกษตรกร ร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอด้วยทุกครั้งที่มีการประชุม รองลงมาคือการออกเยี่ยมเยียนเกษตรกรผู้ร่วมโครงการของคณะกรรมการฯ

2.6 ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อการใช้สินเชื่อเพื่อสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกรผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 13 พบว่าเกษตรกรตำบลมีความคิดเห็นต่อการใช้สินเชื่อของเกษตรกร อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.17 โดยเกษตรกรตำบลมีความคิดเห็นว่าการจ่ายสินเชื่อตามความก้าวหน้าของงานเป็นสำคัญลำดับแรกและควรมีการตรวจเยี่ยมหรือไปตรวจสอบการใช้สินเชื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ตอนที่ 3. ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรตำบลที่มีต่อโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร

จากการรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ทั้ง 6 ด้าน เกษตรตำบลได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขได้ตามลำดับ คือ

1. การประชาสัมพันธ์โครงการ ร้อยละ 55.80 ของเกษตรกรตำบลได้เสนอปัญหา ดังนี้

- 1.1 ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ
- 1.2 ความถี่ในการประชาสัมพันธ์น้อยมาก
- 1.3 เกษตรกรไม่เข้าใจในโครงการ
- 1.4 การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง
- 1.5 ไม่มีงบประมาณในการประชาสัมพันธ์

แนวทางในการแก้ไข เกษตรตำบลได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการประชาสัมพันธ์โดยสรุปได้

ดังนี้

1. ในระดับผู้บริหารควรจัดสรรงบประมาณลงในพื้นที่ในด้านการประชาสัมพันธ์
2. ควรใช้สื่อที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์สูงสุด
3. ผู้นำท้องถิ่นและเกษตรกรผู้นำควรเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ระหว่างหน่วยราชการกับ

เกษตรกร

4. ควรประชาสัมพันธ์ให้ต่อเนื่องและทุกรูปแบบของการประชาสัมพันธ์

5. การจัดแนวทางเยี่ยมชมเกษตรกร โดยเกษตรกรตำบลและมีการประชาสัมพันธ์โครงการไปด้วย โดย

ชี้แจงให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงโครงการ

6. คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ทุกหน่วยงานควรจัดแผนประชาสัมพันธ์ไว้ใน

แผนปฏิบัติงานประจำของแต่ละหน่วยงานด้วย

2. แนวทางเลือกของเกษตรกร เกษตรตำบลร้อยละ 61.60 ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขได้โดยสรุป

ดังนี้

สภาพปัญหา

1. แนวทางเลือกที่นำเสนอเกษตรกรไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร
2. แนวทางเลือกที่นำเสนอมีมากเกินไป ทำให้ขาดรายละเอียด

3. เกษตรกรจะเลือกกิจกรรมโดยเลียนแบบกัน ไม่เป็นไปตามความต้องการของตนเอง
4. ทางเลือกที่นำเสนอตลาดไม่ต้องการ ทำให้เกษตรกรไม่ให้ความสนใจ
5. เกษตรกรขาดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ทางเลือก

แนวทางแก้ไข เกษตรตำบลได้เสนอแนะแนวทางโดยสรุป ดังนี้

1. ควรระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพการผลิตของกิจกรรมและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง

2. เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เสนอแนวความคิดในการเลือกแนวทางประกอบอาชีพด้วยตนเอง

3. เกษตรกรที่มีแนวทางเลือกเหมือนกันควรจัดให้มีการอบรมให้ความรู้มากขึ้น

4. ควรชี้แจงให้เกษตรกรได้เลือกกิจกรรมที่เป็นความต้องการที่แท้จริงของตัวเองและเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ของตัวเอง ไม่ควรเลือกกิจกรรมตามเพื่อนบ้าน

5. ควรเสนอแนวทางเลือกให้เกษตรกร โดยชี้ทั้งข้อดีและข้อเสียให้ตัวเกษตรกรได้ตัดสินใจในด้วยตนเอง

3. การวิเคราะห์เกษตรกร เกษตรตำบลร้อยละ 73.30 ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขโดยสรุป ดังนี้

สภาพปัญหา

1. การวิเคราะห์ตัวเกษตรกรไม่มีเกณฑ์ในการแยกระดับฐานะที่แน่นอน

2. ไม่ได้ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการแยกระดับฐานะของเกษตรกรและนำเสนอคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ

3. การวิเคราะห์และพิจารณาตัวเกษตรกรที่ร่วมโครงการ ไม่ได้พิจารณาจากเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรที่ยากจนก่อนเป็นลำดับแรก

ข้อเสนอแนะในทางแก้ไขปัญหา

1. ควรพิจารณาจากเกษตรกรที่ยากจนในพื้นที่เป็นหลัก โดยพิจารณาจากรายได้ของเกษตรกรและความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่ทำอยู่

2. ควรให้ผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เกษตรกรและรับรองว่าเป็นเกษตรกรในหมู่บ้านจริง

3. คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ควรพิจารณาเกษตรกรที่อยู่ระดับฐานะที่เป็นเกษตรกรรายย่อยเข้าร่วมโครงการก่อน

4. การจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร เกษตรตำบลร้อยละ 64.00 ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขโดยสรุป ดังนี้

1. เกษตรกรไม่สนใจ ขาดความรู้ในการเขียนแผนการผลิต โดยส่วนใหญ่จะให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะ

2. ข้อมูลประกอบการเขียนแผนการผลิตไม่เพียงพอ

3. แผนการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ เป็นแผนระยะสั้น เช่น ปลูกพืชไร่

4. เกษตรกรส่วนใหญ่จะเสนอแผนที่เป็นกิจกรรมเดี่ยว เช่นการเลี้ยงโคอย่างเดียว ไม่มีกิจกรรมอื่นร่วม ทำให้แผนการผลิตไม่ดีพอในการปฏิบัติ

5. เกษตรกรส่วนมากจะขอสินเชื่อ

แนวทางแก้ไข

1. ให้เจ้าหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงชี้แนะในการเขียนแผนอย่างใกล้ชิด แต่ไม่ไปชี้แนะหรือเขียนแผนให้เกษตรกร
2. ควรนำข้อมูลทางวิชาการที่เป็นปัจจุบันและข้อมูลอื่นมาประกอบในการเขียนแผนการผลิตของเกษตรกร
3. การวางแผนการผลิตแบบผสมผสาน หรือ ไร่นาสวนผสมให้เป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกร
4. ควรชี้แจงให้เกษตรกรทราบว่าการช่วยเหลือโครงการมีหลายอย่าง เช่น ความรู้ ตลาดวิชาการ สินเชื่อ หรือการจัดหาปัจจัยการผลิตให้ โดยควรชี้แจงให้เกษตรกรเข้าใจในการช่วยเหลือของรัฐอย่างถูกต้อง
5. การวิเคราะห์แผนการผลิต เกษตรตำบลร้อยละ 72.10 ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขโดยสรุป ดังนี้
  1. ไม่มีการวิเคราะห์แผนการผลิตอย่างจริงจังของคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ
  2. การวิเคราะห์แผนมีผู้สนใจพิจารณากลับกรองเพียงประธานคณะกรรมการเท่านั้น โดยคณะกรรมการบางหน่วยงานไม่มีส่วนในการวิเคราะห์แผนการผลิต
  3. คณะกรรมการขาดรายละเอียดของตัวเกษตรกรที่เสนอแผน
  4. ขาดการประสานงานก่อนการประชุมพิจารณาแผนของเกษตรกรทำให้เวลาในการประชุมในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องมากเกินไป
  5. การพิจารณาแผนการผลิตของเกษตรกรควรมีการพิจารณาวิเคราะห์แผนครั้งละน้อยๆ รายไม่ควรมากเกินไปซึ่งทำให้ขาดความรอบคอบ

แนวทางแก้ไข

1. ควรมีการวิเคราะห์แผนของเกษตรกรอย่างเป็นระบบที่ระเบียบวางไว้และควรให้เกษตรกรที่เสนอแผนการผลิตเข้าร่วมฟังและชี้แจงด้วย
2. การวิเคราะห์แผนการผลิตควรให้คณะกรรมการแต่ละหน่วยงาน ได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย
3. ควรมีการส่งแผนการผลิต(กส.5/1)ไปให้แต่ละหน่วยงานได้พิจารณาก่อนวันประชุม
4. ควรมีการนำแผนการผลิตเสนอเข้าพิจารณาครั้งละน้อยๆ รายให้คณะกรรมการพิจารณาอย่างรอบคอบ

คอบ

6. การใช้สินเชื่อของเกษตรกร เกษตรตำบลร้อยละ 66.30 ได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยสรุป ดังนี้

1. เกษตรกรใช้สินเชื่อผิดวัตถุประสงค์ที่เสนอ โครงการไว้
2. การได้รับเงินสินเชื่อจากทาง ธ.ก.ส. ล่าช้าไม่ทันต่อฤดูกาล
3. คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ไม่ออกไปตรวจสอบการใช้สินเชื่อหลักจาก

เกษตรกรได้รับเงินไปแล้ว

แนวทางแก้ไข

1. การติดตามของคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ตรวจสอบการจ่ายเงินการใช้เงิน ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ จะเป็นการช่วยลดปัญหาได้ส่วนหนึ่ง
2. การจ่ายสินเชื่อของ ธ.ก.ส. ควรจ่ายตามความก้าวหน้าของงานหรือการดำเนินกิจกรรมที่เกษตรกรได้ปฏิบัติ
3. ควรมีการลงโทษผู้ใช้สินเชื่อผิดวัตถุประสงค์ โดยการคิดดอกเบี้ยตามปกติของ ธกส. หรืองดการให้สินเชื่อและคัดชื่อออกจากโครงการ เพื่อเป็นตัวอย่างไม่ให้เกษตรกรรายอื่นทำตาม
4. ควรมีการพิจารณาและให้สินเชื่อกับเกษตรกร ให้ทันฤดูกาลในแต่ละปี

การอภิปรายผล

ผลการศึกษารูปได้ดังนี้ เกษตรตำบลร้อยละ 68.60 เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 37.40 ปี ร้อยละ 83.70 ได้สมรสแล้ว ร้อยละ 79.10 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ในการทำงานมาแล้ว โดยเฉลี่ย 13.73 ปี โดยร้อยละ 31.30 ได้ผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกรในปี 2535 - 2539

สำหรับความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลต่อโครงการ สนับสนุนแผนการผลิตพบว่าความคิดเห็นของเกษตรกรตำบล ต่อการประชาสัมพันธ์โครงการ ต่อทางเลือกของเกษตรกร ต่อการวิเคราะห์เกษตรกร ต่อการจัดทำแผนการผลิต ต่อการวิเคราะห์แผนการผลิตของคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ และต่อการใช้สินเชื่อเพื่อสนับสนุนแผนการผลิต อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรตำบล ในด้านต่างๆ ทั้ง 6 ด้าน พบว่าด้านการประชาสัมพันธ์ขาดการประชาสัมพันธ์ให้กับเกษตรกร แนวทางเลือกที่นำเสนอเกษตรกรไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร การวิเคราะห์เกษตรกร ไม่มีเกณฑ์ในการแยกระดับฐานะที่แน่นอน การจัดทำแผนการผลิตเกษตรกรไม่สนใจ ขาดความรู้ในการเขียนแผนการผลิตโดยส่วนใหญ่จะให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้แนะนำหรือชักนำ การวิเคราะห์แผนการผลิตไม่มีการวิเคราะห์แผนการผลิตอย่างจริงจังของคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ และ การใช้สินเชื่อของเกษตรกรผิดวัตถุประสงค์ตามที่ได้อ้างอิงแผนการผลิตไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ควรมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทุกรูปแบบควรมีการจัดทำทางเลือกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การวิเคราะห์เกษตรกรควรมีการจัดทำเกณฑ์ชี้วัดเพื่อตั้งมาตรฐาน การจัดทำ

แผนการผลิตควรให้เกษตรกรได้ศึกษารูปแบบและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโครงการด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่และคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาและถูกต้อง และสิ้นเชิงที่จะอนุมัติให้แก่เกษตรกรผู้ร่วมโครงการควรตรงเวลา ตรงตามกำหนดที่เกษตรกรจะต้องการใช้ เพื่อนำสินเชื่อที่ได้มาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ดำเนินการวิจัยใคร่ขอเสนอแนะข้อคิดเห็นอันอาจจะเป็นประโยชน์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ได้ดำเนินการตามแผนการผลิตที่เลือกไว้อย่างถูกต้อง ตรงตามความต้องการและอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ ดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและทุกรูปแบบ เพื่อให้เกษตรกรได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่มีต่อแผนการผลิต โดยการพัฒนาสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาแหล่งข่าวสารประเภทสื่อบุคคล โดยเฉพาะสื่อประเภทนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำทางเลือกของเกษตรกร ควรเผยแพร่ความรู้ข่าวสาร เช่น การนัดพบปะเยี่ยมเยียนให้ความรู้ด้วยการจัดทำไร่นาสวนผสม การปลูกไม้ผล ฯลฯ เป็นต้น

2. แนวทางเลือกของเกษตรกร ควรจัดทำทางเลือกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และนำเสนอให้แก่เกษตรกรพิจารณาทางเลือกในการผลิตที่เหมาะสม โดยชี้แจงแนวทางเลือกให้เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง และเกษตรกรไม่ควรเลือกแผนการผลิตโดยเลียนแบบกัน

3. การวิเคราะห์เกษตรกร ไม่มีหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์หรือแยกแยะเกษตรกร ทำให้คณะอนุกรรมการฯ ไม่สามารถทราบว่าเกษตรกรที่ยื่นสมัครเข้าร่วมโครงการ มีความเต็มใจที่จะสมัครเข้าร่วมหรือไม่ ทั้งนี้เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรจะเลือกทางเลือกตามกัน อีกทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้นำไม่มีส่วนร่วมในการคัดเลือก ทำให้การวิเคราะห์เกษตรกร จะพิจารณาเฉพาะตัวเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ไม่ได้พิจารณาจากเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรที่ยากจน ดังนั้นควรจะนำหลักการประเมินผลแบบเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal) มาใช้ เพื่อดูฐานะเศรษฐกิจของเกษตรกรเสียก่อน

4. การจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรไม่มีความรู้ในการเขียนแผนการผลิต ส่วนใหญ่จะมอบให้เจ้าหน้าที่เขียนให้จึงทำให้ข้อมูลไม่เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร และแผนที่เขียนให้จะเป็นแผนการผลิตระยะสั้นและเป็นกิจกรรมเดียว ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จได้ยาก อีกทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการมักจะประสงค์ที่เข้าร่วมโครงการเมื่อต้องการสินเชื่อเท่านั้น ดังนั้นจึงควรมีการฝึกอบรมการทำแผนการผลิตของเกษตรกรเสียก่อน

5. การวิเคราะห์แผนการผลิต ไม่มีการวิเคราะห์แผนการผลิตจากคณะอนุกรรมการฯ โดยเมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำทางเลือกและเสนอทางเลือกให้แก่เกษตรกรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็นำเสนอแผนให้คณะอนุกรรมการฯ พิจารณารับชอบ โดยไม่มีการวิเคราะห์แผนอีกครั้งหนึ่งทั้งอำนาจในการเห็นชอบก็อยู่ที่ประธานอนุกรรมการฯ เพียงผู้เดียว หนึ่ง เวลาที่มีการวิเคราะห์แผนการผลิต จะนำเสนอรายชื่อเกษตรกรครั้งละหลายๆ ทำให้การวิเคราะห์ไม่

ละเอียด และส่วนใหญ่แต่ละหน่วยงานที่เสนอรายชื่อเกษตรกรเข้ามา มักจะไม่ยอมให้คณะอนุกรรมการฯ เปลี่ยนแผนการผลิต

6. การให้สินเชื่อของเกษตรกร พบว่าสินเชื่อที่ผ่านการวิเคราะห์จากคณะอนุกรรมการฯ จะมีความล่าช้าและไม่ทันต่อฤดูกาลผลิตของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรใช้สินเชื่อไม่ทันตามความต้องการของแผนการผลิต เป็นสาเหตุให้เกษตรกรนำสินเชื่อไปใช้ในทางอื่น จึงผิดวัตถุประสงค์ อีกทั้งคณะอนุกรรมการฯ เมื่อเห็นชอบต่อแผนการผลิต แผนสินเชื่อและให้ ธ.ก.ส. อนุมัติสินเชื่อแล้ว ไม่มีการจัดทำแผนการติดตามและการตรวจสอบการใช้สินเชื่อของเกษตรกรอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรที่จะมีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมของเกษตรกรก่อนดำเนินโครงการ โดยการที่ผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยมีข้อมูลเพิ่มเติมและจะทำให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษาถึง ความตระหนักของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการก่อนเข้าร่วมโครงการ เพื่อเปรียบเทียบว่าถ้าเกษตรกรมีความตระหนักต่อโครงการ จะเกิดผลดีต่อภาพรวมของโครงการหรือไม่
3. ควรศึกษา เปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจ ระหว่างเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการกับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการว่ามีรายได้แตกต่างกันเพียงใด หลังจากดำเนินงานตามโครงการแล้ว